

RAZPRAVE

Dušan Biber

SIR NEVILE HENDERSON O POLITIKI KRALJA ALEKSANDRA
DO NACISTIČNE NEMČIJE

Referat na mednarodnem znanstvenem posvetovanju »Nemci, Poljska in Evropa, 1871—1971« v dneh 11. in 12. oktobra 1971 na univerzi A. Mickiewicza v Poznanju. *Studia Historica Slavo-Germanica*, Nr. 1, 1972, Poznań 1973, 145—147, objavlja samo povzetek v poljščini, brez znanstvenega aparata pod naslovom »Pierwsze reakcje Sir Neville' a Hendersona na politike króla Aleksandra w stosunku do Niemiec hitlerowskich«.

Zelo razširjeno, če ne že kar splošno, je prepričanje, da je bil kralj Aleksander Karadjordjević zvest zaveznik Francije, pripravljen slediti politiki francoskega zunanjega ministra Louisa Barthoua. Oba sta bila ubita v atentatu v Marseillesu 9. oktobra 1934. leta in nekateri zgodovinarji so prepričani, da sta bila oba žrtev nacistične zarote. Politika prijateljskih in celo tesnih odnosov med Jugoslavijo in Tretjim Reichom je običajno povezana s knezom Pavlom in njegovim ministrskim predsednikom dr. Milanom Stojadinovićem. Toda v resnici je bila njuna politika samo nadaljevanje politike kralja Aleksandra, vendar z eno pomembno razliko; pokojni kralj Aleksander je bil zainteresiran za francosko-nemški sporazum, knez Pavle pa za britansko-nemški sporazum in sodelovanje. Tako kralj Aleksander kot tudi knez Pavle nista bila prav nič navdušena nad ponovnim pojavom Sovjetske zveze v evropski politiki. Oba sta zagrizeno nasprotovala diplomatskemu priznanju Sovjetske zveze. Oba sta v Hitlerjevi politiki videla obrambni zid proti komunizmu, oba sta nameravala ostati izven nepravil v Srednji Evropi. Želel bi zato pritegniti vašo pozornost na nekatere zelo zanimive aspekte politike kralja Aleksandra do nacistične Nemčije, kot jih kažejo neobjavljeni britanski diplomatski dokumenti, ki so postali dostopni za znanstveno raziskovanje v Public Record Officeu v Londonu.

Sir Nevile Henderson, britanski poslanik v Beogradu, je bil v zelo tesnih odnosih s kraljem Aleksandrom. Uspelo mu je dobiti zelo obširne in pomembne informacije pri državnem poglavarju. Glavni cilj britanske politike v tistem času v Jugoslaviji je bil doseči tristranski francosko-italijansko-jugoslovanski sporazum. Sir Nevile Henderson je celo svetoval in pomagal pri tajnih pogajanjih med Mussolinijem in kraljem Aleksandrom, ki jih je kot posrednik vodil grof Malagola Capi.

»Usedel se bom na svoje okno in gledal, kaj se bo zgodilo, preden bom nadaljeval pogajanja,« se je glasilo Mussolinijevo sporočilo kralju Aleksandru na predvečer nacističnega prevzema oblasti. Tajna pogajanja so bila prekinjena

in niso bila nikoli več obnovljena.¹ Mussolini je bil prepričan in je deloval v smeri skorajšnjega razpada Jugoslavije. Kralj Aleksander pa je bil hudo razočaran in ves besen na mogočnega fašističnega diktatorja. Toda nacistična Nemčija je izjavljala, da je za tako imenovano »močno in združeno« Jugoslavijo. Bala se je, da bi razpad Jugoslavije z neodvisno Hrvaško in Slovenijo ne samo odložil, marveč celo preprečil Anschluss. Razen tega je bila Nemčija tekmeč Italije v Podonavju. Beograd je toplo pozdravil nemška jamstva proti Italiji, hkrati pa je v tem videl protiutež francoskemu vplivu. Pogodba o prijateljstvu med Francijo in Jugoslavijo je bila obnovljena 1932. leta šele potem, ko je postalo jasno, da ni mogoče doseči neposreden sporazum z Italijo.

Sir Nevile Henderson je v svojem letnem poročilu za 1932. leto zapisal: »Položaj in vpliv Francije v Jugoslaviji sta se okrepila v 1932. letu, deloma zaradi poloma osebnih pogajanj, ki jih je kralj vodil za dosego sporazuma z Italijo, deloma pa zaradi tukajšnjega vedno večjega občutka, da je Jugoslavija osamljena. Vendar pa ne bi zavezništvo s Francijo imel za resnično popularno. Kljub francoski propagandi in pristnemu občudovanju in ljubezni do Francije, s katerima se toliki Jugoslovani, ki so študirali ali delali v Franciji, vračajo domov, in kljub francoskim odlikovanjem in denarju, so Jugoslovani preveč neodvisnega duha, da bi pozdravili prevlado katerekoli velesile. Opozicijske stranke vidijo v Franciji zli duh in glavno oporo režima in navdihovalca velikih izdatkov za vojaško oboroževanje. Celó v vladnih krogih ne gledajo na Francijo kot na povsem nezainteresiranega prijatelja. Kralj mi je nekoč dejal: 'V denarnih zadevah so Francozi slabši od Židov.' Prav tako Jugoslovani niso prepričani, da bi jim Francija, ki jih obravnava kot kmete na šahovnici v svojem evropskem sistemu, učinkovito priskočila na pomoč, če bi se zapletli v vojno.«²

Kraljevski dvor v Beogradu je pozorno spremljal Hitlerjev vzpon na oblast in to odobral. Že 17. aprila 1933. leta je britanski poslanik Sir Nevile Henderson poročal državnemu sekretarju Sir Johnu Simonu: »Vsekakor so določeni dejavniki, ki so lahko prispevali k popuščanju notranje napetosti in obnovili zaupanje režima. Morda je med temi glavno Hitlerjevo gibanje v Nemčiji. Udarec, ki so ga tam doživeli komunizem in socializem kot tudi federalizem, je imel tu takojšen odmev. Govorice o možni monarhistični restavraciji v Grčiji kot tudi v Nemčiji so ohrabile kraljevskega diktatorja v tej deželi.«³

Ob raznih priložnostih je Sir Nevile Henderson večkrat poročal, da je bil kralj Aleksander velik občudovalec Hitlerja. V svojem pismu dne 4. decembra 1933, naslovljenem na stalnega podsekretarja v Foreign Officeu Sir Roberta Vansittarta, je poročal o nezaupanju kralja Aleksandra do močne italijanske sosedice: »Italija bo vselej vsakogar izigrala in omenil je njeno politiko do Nemčije. Mimogrede rečeno, Njegovo Veličanstvo zelo občuduje Hitlerja in njegovo delo. Mislim, da bi rad sklenil zavezništvo z Nemčijo in da je zato za-

¹ Public Record Office, London (v nadaljnjem tekstu PRO), FO 371/18453, R 2644/59/92. Prim. Dušan Biber, Ustaše i Treći Reich, Jugoslovenski istorijski časopis, 1962, 2, str. 37—56, zlasti str. 46; V. K. Volkov, K istoriografiji voprosa o ubistve korolja Aleksandra i Lui Bartu v Marsele v oktjabre 1934 g., Moskva 1966, 1—20, zlasti str. 16—17 (komunikacija na prvem kongresu balkanskih studij, Sofija 28. 8.—1.9. 1966).

² PRO, FO 371/16830, C 747/747/92.

³ PRO, FO 371/16828, C 3795/24/92.

skrbljen zaradi položaja Češkoslovaške kot svojega partnerja v Mali antanti.«⁴

V svojem drugem pismu istemu naslovniku je bil Sir Nevile Henderson še bolj jasen: »Mnogi ljudje v tej deželi ne bi z neprijaznimi očmi gledali na Anschluss. Mislijo, da bi jim to lahko pomagalo tako v gospodarskem kot političnem pogledu kot protiutež italijanskim spletkam na Balkanu. [...] Mislim, da kralj pretirava v svojem ogorčenju, da bi prikril naraščajočo idejo, da lahko več dobi od Nemčije kot pa od Italije, ali, če že hočete, da bi bila Nemčija boljša prijateljica kot pa Italija in da je potemtakem bolje, da se z Italijo ne poveže preveč. [...] Toda dejstvo je, da je kralj, ne glede na svoje češkoslovaške prijatelje, navdušen hitlerjanec in potemtakem bi mogel biti manj dostopen, če bi mu dali dober nasvet glede Italije.«⁵

Zanimivo je, da je jugoslovanski minister za zunanje zadeve Bogoljub Jevtić 26. marca 1934. leta v pogovoru s Sir Nevilom Hendersonom izjavil, da se Jugoslavija ne bo pridružila načrtovanemu tristranskemu francosko-italijansko-jugoslovanskemu sporazumu, »če bi bil ta naperjen proti Nemčiji. Jugoslavija,« je dejal, »je trdno odločena, da ohrani svojo popolno svobodo akcije proti vsem velikim silam.«⁶

Foreign Office je bil zelo zaskrbljen zaradi narave in bodočnosti jugoslovansko-nemških odnosov. Stalni podsekretar v Foreign Officeu Sir Robert Vansittart je imel vse razloge za to, da je 29. marca 1934. leta napisal zelo kritično pismo britanskemu poslaniku v Beograd.

»Toda pojavil se je sedaj nov dejavnik — je pisal Sir Robert Vansittart — ki italijansko-jugoslovanski antagonizem dela še bolj nevarnega za evropsko stabilnost. Kaže, da vedno bolj narašča nevarnost, na katero ste opozorili, da bi Jugoslavija prišla v skušnjavo, da spričo svoje nenaklonjenosti do Italije in uvidevanja italijanske nevarnosti v Avstriji in Madžarski teži k Nemčiji in da, kar nas še bolj skrbi, da prednost nemški pred italijansko rešitvijo avstrijskega vprašanja.

Njen zemljepisni položaj in njena potencialna vojaška moč lahko iz Jugoslavije napravita bolj ali manj odločujoč dejavnik v bodočem razvoju ne samo na Balkanu, marveč tudi v Srednji Evropi. S tega vidika naše politike je očitno zaželeno, da bi Jugoslavija, če se najde pred izbiro, rajši sodelovala z Italijo kot pa z Nemčijo. Tesno nemško-jugoslovansko sodelovanje, naperjeno proti Italiji, bi resno spremenilo ravnotežje sil v Srednji Evropi in predstavljalo vznemirjajoči element, ki bi lahko oviral vse poskuse pacifikacije.«⁷

Velika Britanija je bila tedaj zainteresirana za francosko-italijanski sporazum. Ta cilj pa ni mogel biti dosežen, če bi Jugoslavija začela voditi germanofilsko politiko. Sir Nevile Henderson je zato dobil navodila, naj stori vse, kar more, da prepreči tak nezaželen razvoj.

Sir Nevile Henderson in francoski poslanik v Beogradu gospod Naggiar sta se povsem strinjala, da je jugoslovanski flirt z Nemčijo nevaren. Spričo francosko-jugoslovanskega zavezništva in Male antante ni bilo videti nobene neposredne nevarnosti. Vendar pa spreminjajoče se okolnosti niso vlivale nobenega posebnega zaupanja. Sir Nevile Henderson je poročal o svojem poprejš-

⁴ PRO, FO 371/16829, C 10569/44/92.

⁵ PRO, FO 371/18453, R 59/59/92.

⁶ PRO, FO 371/18456, R 1828/1408/92.

⁷ PRO, FO 371/18453, R 1422/59/92.

njem pogovoru s kraljem Aleksandrom, ki mu je dejal, »da bo konec koncev njegova dežela morda primorana spričo vztrajnih spletk Italije zavzemati se za prijateljstvo Nemčije. Vendar pa mi je zagotovil, da bo zelo počasi šel v tej smeri. Želi biti izven vseh zapletljajev in imeti proste roke v vseh smereh«. Sir Nevile Henderson je zato napovedal jugoslovansko politiko »wait and see« (čakati in videti), vsaj v tem trenutku.⁸

Sir Nevile Henderson je kasneje 11. aprila 1934. leta poročal Sir Robertu Vansittartu o svojem pogovoru s kraljem Aleksandrom in kako je izpolnil njegova navodila. »Kralj je takoj dejal — je poročal britanski poslanik — da sploh ni nobene neposredne nevarnosti, da bi šel v nemški tabor. Obvezan je s svojim zavezništvom s Francijo in Malo antanto in ničesar ne bo storil za hrbtom svojih prijateljev. Vendar pa, kaj lahko istočasno stori? Italija še vedno nadaljuje s politiko razkosanja Jugoslavije. [...] Dokler bo Italija nadaljevala na teh linijah, mora imeti odprta vrata za Nemčijo, ki sama prevzema vse pobude. Več sam ne bo storil, toda zanj ni na voljo nobene druge smeri. In tako dalje naprej: končal je slednjič z vprašanjem, mar ne verjamem sedaj, da se bo Nemčija konec koncev razširila vse do Trsta?«⁹

Vendar pa je kralj Aleksander glede Nemčije dal najbolj natančno izjavo britanskemu poslaniku maja 1934. »Kralj mi je izrazil svoje trdno prepričanje, da bo konec koncev Nemčija imela nadvlado v Srednji Evropi. Njegovo stališče do Nemčije je v skladu s tem prepričanjem. Primoran je misliti na bodočnost in na interese svoje lastne dežele. Povsem se zaveda neprikladnosti in nevšečnosti, ki jih bo za Jugoslavijo in za Vzhodno Evropo nasploh povzročila nemška nadvlada v Srednji Evropi. Če bo treba, se je pripravljen sam boriti proti Italiji, toda ne predvideva, da bi se sam samcat lotil Nemčije. Potemtakem je primoran gojiti prijateljske odnose z Nemčijo, zlasti še, ker mu je le-ta, za razliko od Italije, zajamčila, da gleda na enotnost in stabilnost Jugoslavije kot na zaželen in potreben dejavnik v evropski politiki.

Kralj je nakazal, da za sedaj sploh ne pride v poštev, da bi Jugoslavija zapustila svoje sedanje zaveznike, toda dobil sem vtis, da smatra končni sporazum z Nemčijo kot neizogiben. Edina alternativa je Italija. [...] V teh okoliščinah, je nadaljevalo Njegovo Veličanstvo, kakšna druga usmeritev mu je na voljo, razen da pušča odprta vrata za prijateljstvo z Nemčijo? Italijanske dejavnosti na Dunaju so bile preračunane bolj na pospešitev kot pa na zavlačevanje Anschlusa. Celo Francija bi mogla manj ugovarjati tamkajšnjemu nemškemu kot pa italijanskemu vplivu. Njegova politika je zato: čakati mirno in gledati, kako se bo situacija razvila.«¹⁰

General in kasnejši maršal Reicha Hermann Göring je 16. maja 1934. leta prvič neuradno obiskal Jugoslavijo. Adolf Hitler je sam želel, naj se Göring kar najbolj potruži v Beogradu. Toda kralj Aleksander je bil dovolj previden in se sam ni preveč izpostavil. »K sreči sem se lahko resnično opravičil, da me ne bo v Beogradu,« je kralj dejal britanskemu poslaniku, ki je na koncu svojega poročila pripomnil: »Sklepam, da Göring nasploh tu ni napravil dobrega vtisa, in grozi, da se bo spet vrnil.«¹¹

⁸ PRO, FO 371/18453, R 2295/59/92.

⁹ PRO, FO 371/18456, R 2294/1708/92.

¹⁰ PRO, FO 371/18457, R 2934/2934/92.

¹¹ PRO, FO 371/18457, R 3186/2939/92.

Nacistični puč v Avstriji julija 1934. leta je povzročil precejšnjo zaskrbljenost v Evropi. Vprašanje nacističnih beguncev v Jugoslaviji in zatrjevana jugoslovanska zarota proti Avstriji, vse to je bil predmet vsakodnevnih komentarjev v italijanskem in avstrijskem tisku. »Italijansko stališče vzpodbuja flirt z Nemčijo in celo v tem primeru so doslej vse pobude prihajale z nemške strani,« je poročal Sir Nevile Henderson 27. septembra 1934. leta na predvečer kraljevega obiska v Franciji. »Zadnja stvar, ki si jo Jugoslavija želi, je, da se Nemčija razširi po vsej Srednji Evropi. Toda primorana je bila gledati v Nemčiji jamstvo proti italijanski grožnji in če bo sploh kdaj flirt resnično postal resen, kar sedaj ni, bo Italija lahko karala zgolj sama sebe za situacijo, ki bo nujno njej in Evropi na sploh povzročila hude skrbi.«¹²

Anthony Eden, tedaj britanski delegat pri Društvu narodov, je poročal o svojem pogovoru s francoskim ministrom zunanjih zadev 18. septembra 1934. leta. Eden in Barthou sta se strinjala, da so slabi odnosi med Italijo in Jugoslavijo »resnično glavna nevarnost za Evropo v sedanjem času«. Barthou »... je zelo zaupal kralju Aleksandru in bo njegov obisk v Parizu izkoristil za kar največji možni pritisk, da bi se izboljšali odnosi Jugoslavije z Italijo.«¹³

Britanski poslanik Sir Nevile Henderson pa ni bil posebno optimističen o možnih rezultatih kraljevega obiska v Franciji. 6. oktobra 1934 je zapisal: »Kralj sedaj ni posebno zadovoljen s svojimi francoskimi zavezniki in poudaril je svojo odločenost, da ne bo dovolil, da bi bila Jugoslavija zgolj satelit Francije. Potemtakem ni verjetno, da bi med svojim obiskom ali neposredno po njem dal kakršenkoli znak za spremembo sedanjega jugoslovanskega stališča do Italije, kar bi vzbujalo vtis, da je posledica francoskega pritiska ali zahteve. Bolj verjetno je, da se bo zgodilo ravno nasprotno.«¹⁴

Dva tedna pred svojim poslednjim obiskom v Franciji je kralj Aleksander z britanskim poslanikom v Beogradu razpravljal o vprašanju avstrijskih nacističnih beguncev v Jugoslaviji. »Kralj je spustil celo tirado proti francoski vladi in tukajšnjemu francoskemu poslaniku, ker so v zvezi s temi begunci namignili, da ga sumničijo dejanskih spletk z Nemčijo za njihovim hrbtom. Njegovo Veličanstvo, ki je bilo v stanju razdraženosti, kar je v mnogočem posledica slabega zdravja, mi je dejalo, da na prihodnji obisk v Parizu gleda celo še z večjim odporom kot pa na obisk v Sofiji,« je poročal britanski poslanik.¹⁵

Kralj Aleksander se ni več vrnil živ. V Marseillesu je bil ubit, prav tako tudi njegov gostitelj zunanji minister Louis Barthou. Francoska vlada je kralja Aleksandra že sumničila, da bo proti Nemčiji verjetno vodil prav takšno politiko, kot je to že storila Poljska. V zgodovinskih razpravah ni navada ugibati, kakšna bi bila v tem pogledu politika kralja Aleksandra, če bi ostal živ in se izognil atentatu v Marseillesu. Kasneje je Foreign Office dobil tajne beležke, ki jih je zapisal grof Malagola Capi o svojih strogo tajnih pogajanjih med Mussolinijem in kraljem Aleksandrom. Funkcionar v Foreign Officeu g. R. A. Gallop je zapisal: »Toda ta dokument ni, kot poudarja Sir Nevile Henderson, samo zgodovinsko zanimiv. Če bi bil kralj Aleksander še živ, bi mi morali upoštevati možnost, da bi ponudil Nemčiji prav tako vsestranske pogoje, kot

¹² PRO, FO 371/18454, R 5353/59/92.

¹³ PRO, FO 371/18356, R 5129/37/3.

¹⁴ PRO, FO 371/18458, R 5482/5482/92.

¹⁵ PRO, FO 371/18357, R 5427/37/3.

jih je bil voljan dati Italiji. Mi moramo tudi upoštevati, kakšen učinek je ta zapisnik lahko imel pri knezu Pavlu.«¹⁶

Gospod R. A. Gallop je prav tako komentiral poročilo britanske ambasade v Berlinu o obtožbah tamkajšnjega francoskega ambasadorja. François-Poncet je zatrjeval, »da Nemci nikakor niso tako nedolžni pri tej morilski zadevi, kakor bi sami želeli, da jim verjamemo in da način, kako se je Göring šopiril v Beogradu, ni zgolj posledica njegove brezmejnne domišljavosti, marveč želje, da prikrije nemške sledove.« G. R. A. Gallop je zapisal: »Smrt kralja Aleksandra je bila v celoti tako v nasprotju z interesi Nemčije, da je težko verjeti, da bi bila Nemčija kakorkoli že resno vpletena, čeprav so morda s teroristi malce 'flirtali' člani Rosenbergovega oddelka.«¹⁷

Sir Eric Phipps je namreč 22. oktobra 1934. leta poročal iz Berlina, »da Nemci smatrajo smrt kralja Aleksandra kot zastoj za svojo politiko. Dr. Meissner je sam razložil jugoslovanskemu poslaniku, da je to udarec nemški politiki, prvič zato, ker se je kralj Aleksander zavzemal za avtoritativni režim in drugič, ker so se s tem zrušile nade, ki jih je Herr Hitler imel v zvezi s kraljem Aleksandrom. Gospod Balugdžić je, ko je o tem pripovedoval gospodu François-Poncetu, dejal: 'Rad bi vedel, kakšne so bile res te nade?'« Kot sedaj vemo iz češkoslovaških diplomatskih dokumentov, je jugoslovanski poslanik v Berlinu Živojin Balugdžić v istem smislu informiral tudi češkoslovaškega poslanika Mastnyja.¹⁸

Preden zaključimo to oceno politike kralja Aleksandra do nacistične Nemčije, velja dodati nekaj pripomb in zapažanj o splošni jugoslovanski zunanji politiki v tistem času in znova citirati nekatere zelo zanimive sklepe, do katerih je prišel Sir Nevile Henderson. Že 16. junija 1934. leta je namreč zapisal:

»Vso jugoslovansko zunanjo politiko je sedaj mogoče povzeti v dveh kratkih stavkih: (a) mir in ohranitev statusa quo in (b) nobenega vmešavanja od zunaj na Balkanu. Dokler je sploh še kakšna nevarnost revizije, mora ona ostati v zavezništvu s Francijo kot tudi s svojimi partnerji v Mali antanti. Istočasno je njeno najbolj zanesljivo jamstvo proti tuji intervenciji na Balkanu, da ni vključena v noben blok, ki bi jo lahko izpostavil sovražstvu ene ali druge treh sil, katerih intervencije se je bati, namreč Italije, Nemčije ali Rusije. Isti obziri ne veljajo z enako silo niti za Češkoslovaško niti za Romunijo, kajti vsaka od njiju se boji zgolj enega velikega sovražnika.« Ko je poročal o stališčih jugoslovanskega zunanjega ministra Bogoljuba Jevtića (slovel je kot »kraljev gramofon«), je britanski poslanik zapisal: »On goji zdravo nezaupljivost do Rusije, boljševiski ali katerikoli drugi, kot večji potencialni nevarnosti za Balkan v primerjavi z Nemčijo ali z Italijo, potem ko Daljni vzhod ne bo pritegoval več vse njene pozornosti.«¹⁹

Po kraljevi smrti je 24. oktobra 1934. leta Sir Nevile Henderson zapisal: »Kralj Aleksander mi je večkrat pripomnil, da se od treh nevarnosti za Jugoslavijo najbolj boji, dolgoročno gledano, Rusije, ne pa Italije ali celo Nemčije. To je res povsem očitno. Od treh sil, ki težijo k vmešavanju na Balkanu s svojimi ustreznimi gesli 'Drang nach Westen', 'Drang nach Osten' in 'Drang nach

¹⁶ PRO, FO 371/19577, R 4615/241/92.

¹⁷ PRO, FO 371/19573, R 108/16/92.

¹⁸ PRO, FO 371/18457, R 5949/2934/92.

¹⁹ PRO, FO 371/18457, R 3658/1708/92.

Süden', bi slednja mogla res biti najbolj strah vzbujajoča. Jugoslavija mora vsekakor upirati se vsem ali pa propasti.«²⁰

V svoji analizi z dne 1. novembra 1934. leta je Sir Nevile Henderson citiral skoraj zadnje besede, ki jih je čul od kralja Aleksandra: »Ne želim, da bi bila moja dežela preveč pod vplivom katerekoli posamezne sile. Jugoslavija mora biti povsem neodvisna.« Britanski poslanik je bistroumno napovedal bodoči razvoj jugoslovanske politike: »Prav nič ne oklevam s trditvijo, da Jugoslavija, medtem ko je več kot voljna vzdrževati kar najbolj prijateljske odnose z Nemčijo, še ne stremi za kakšnim preveč obvezujočim in potemtakem neprijetnim angažmanom in ga ne bo sklenila, razen če ne bo v to potisnjena ... [..] Srž vsega je, da Jugoslavija predvsem želi mir za eno ali dve generaciji. Bojevali so se več kot sto let, zaostali so in notranje dezorganizirani, potrebujejo mir, da bi se konsolidirali in reformirali, civilizirali in razvili. [..] Zaveznitvo s Francijo in Malo antanto, kar zadeva Češkoslovaško, so empirična zdravila zoper revizionizem in proti odkritemu sovraštvu. Toda to ni stalni izraz njene resnične politike, ki je čisto balkanska. Zato ji njeno zaveznitvo s Francijo ne bo preprečilo, da sklene pogodbo z Italijo, niti ji ta pogodba ne bo preprečila sklenitev druge pogodbe z Nemčijo ali koneč koncev četrte pogodbe z Rusijo.«

V istem poročilu je Sir Nevile Henderson zapisal o glavnih ciljeh Jugoslavije o njeni zunanji politiki: »Njena glavna skrb velja miru na Balkanu in zato si ne more dovoliti, da bi se zapletla v spore in nasprotujoče si zahteve Srednje Evrope. V resnici je proti tem brezbrizna, razen kadar te ogrožajo njeno lastno enotnost. Potemtakem ne sme pripadati nobeni skupini ali skupinam, marveč ohraniti, dokler le more, svojo lastno neodvisnost akcije in odločitve.«²¹

Summary

SIR NEVILLE HENDERSON ON THE POLICY OF KING ALEXANDER TOWARDS THE NAZI GERMANY

The paper presented at the international conference »The Germans, Poland and Europe, 1871—1971«, held between October 11—12 at the University A. Mickiewicz in Poznan, Poland, cites the assessment of the then British ambassador Henderson of the policy of rapprochement between the Kingdom of Yugoslavia and the Third Reich. King Alexander did not try to conceal his sympathy towards Hitler, he did not oppose the Anschluss. He looked upon Germany as a counterbalance to the expansionism of Italy and expected German supremacy in Central Europe. He considered Russia, whether Bolshevik or other, the greatest danger for the Balkans. He advocated the independence of Yugoslavia. Henderson anticipated that, in spite of the alliance with France, Yugoslavia would arrive at an agreement with Italy, then Germany and finally also with Russia.

²⁰ PRO, FO 371/18454, R 6071/59/92.

²¹ PRO, FO 371/18457, R 6368/1708/92.